

SANOAT KORXONALARIDA SIRKULYAR INVESTITSIYALARNI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGINI OSHIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI

Mirzayev Bekzod Botir o'g'li

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti
Qo'shma ta'lim dasturlarini muvofiqlashtiruvchi
bo'limi dekan o'rinbosari

Annotatsiya

Maqolada sanoat korxonalarida sirkulyar investitsiyalarni rivojlantirish orqali aholi bandligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari o'rganildi. Sirkulyar iqtisodiyot tushunchasi, uning mehnat bozoriga ta'siri va sirkulyar faoliyat turlarining mehnat sig'imi bo'yicha tadqiqotlar umumlashtirildi. O'zbekistonda sanoat ishlab chiqarishi, ikkilamchi resurslar va mehnat bozori ko'rsatkichlari tahlil qilindi. To'qimachilik chiqindilari hajmi 2025-yilda 14,2 foizga o'sib, 25,8 ming tonnaga yetgani, investitsiya loyihalari hisobiga yaratilgan ish o'rinlari jami yaratilgan ish o'rinlarining 5,8 foizini tashkil etgani aniqlandi. Sirkulyar investitsiyalarning nisbiy bandlik sig'imi koeffitsiyenti va sof bandlik samarasini baholash formulasi taklif etildi. Tashkiliy, iqtisodiy va kadrlar tayyorlash mexanizmlarini birlashtiruvchi model ishlab chiqildi. Ta'mirlash, saralash va qayta ishlash faoliyatini sanoat zonalarida rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratishga qaratilgan takliflar berildi.

Kalit so'zlar: sirkulyar iqtisodiyot, sirkulyar investitsiyalar, aholi bandligi, sanoat korxonasi, ikkilamchi xom ashyo, to'qimachilik chiqindilari, mehnat sig'imi, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm.

Аннотация

В статье были исследованы организационно-экономические механизмы повышения занятости населения посредством развития циркулярных инвестиций на промышленных предприятиях. Были обобщены исследования понятия циркулярной экономики, её влияния на рынок труда и трудоёмкости циркулярных видов деятельности. Были проанализированы показатели промышленного производства, вторичных ресурсов и рынка труда Узбекистана. Было установлено, что объём текстильных отходов в 2025 году вырос на 14,2 % и достиг 25,8 тыс. тонн, а рабочие места, созданные за счёт инвестиционных проектов, составили 5,8 % всех созданных рабочих мест. Были предложены коэффициент относительной трудоёмкости циркулярных инвестиций и формула оценки чистого эффекта занятости. Была разработана модель, объединяющая организационные, экономические механизмы и подготовку кадров. Были сформулированы предложения по созданию новых рабочих мест за счёт развития ремонта, сортировки и переработки в промышленных зонах.

Ключевые слова: циркулярная экономика, циркулярные инвестиции, занятость населения, промышленное предприятие, вторичное сырьё, текстильные отходы, трудоёмкость, организационно-экономический механизм.

Abstract

The article examined organisational and economic mechanisms for increasing employment through the development of circular investment in industrial enterprises. Studies on the concept of the circular economy, its labour market effects and the labour intensity of circular activities were summarised. Indicators of industrial production, secondary resources and the labour market of Uzbekistan were analysed. Textile waste grew by 14.2 percent in 2025 to 25.8 thousand tonnes, while jobs created through investment projects accounted for 5.8 percent of all jobs created. A relative job intensity coefficient for circular investment and a formula for the net employment effect were proposed. A model combining organisational and economic mechanisms with workforce training was developed. Recommendations addressed job creation through repair, sorting and recycling activities in industrial zones.

Keywords: circular economy, circular investment, employment, industrial enterprise, secondary raw materials, textile waste, labour intensity, organisational and economic mechanism.

KIRISH

Aholi bandligini ta'minlash O'zbekiston iqtisodiy siyosatining markaziy vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. 2025-yilning uchinchi choragida mehnat resurslari 20,35 mln kishini, iqtisodiyotda bandlar soni 14,81 mln kishini tashkil etdi, norasmiy sektorda 4,38 mln kishi band bo'lib, 1,86 mln fuqaro xorijda mehnat qilmoqda [16]. 2025-yil yakunlariga ko'ra ishsizlik darajasi 5,5 foizdan 4,8 foizgacha, kambag'allik darajasi 8,9 foizdan 5,8 foizgacha pasaydi [17]. Erishilgan natijalarni mustahkamlash uchun ko'p ish o'rni yaratadigan va resurslardan tejamkor foydalanishni ta'minlaydigan investitsiya yo'nalishlariga ehtiyoj ortib bormoqda.

Sirkulyar iqtisodiyot ana shunday yo'nalishlardan biridir. U mahsulot va materiallarni iloji boricha uzoq muddat iqtisodiy aylanmada saqlashga, chiqindilarni esa ikkilamchi xom ashyoga aylantirishga asoslanadi. V. Shtahel mahsulotni ta'mirlash, qayta foydalanish va qayta ishlab chiqarish yangi xom ashyo qazib olish va unga ishlov berishga nisbatan ko'proq mehnat va kamroq energiya talab qilishini, shuning uchun sirkulyar model ish o'rinlarini mahalliy darajada yaratishini asoslagan [10]. Sanoat korxonasi uchun bu g'oya aniq investitsion ma'noga ega: ta'mirlash sexi, saralash liniyasi yoki tola chiqindilarini qayta yigirish uskunasi kiritilgan mablag' resurs tejami bilan birga yangi ish o'rinlarini ham yaratadi.

O'zbekistonda bu yo'nalishning me'yoriy asoslari shakllantirilgan. 2019–2030-yillar davrida «yashil» iqtisodiyotga o'tish strategiyasi resurs samaradorligini oshirish va chiqindilarni qayta ishlash vazifalarini belgilagan [13]. 2019–2028-yillarda qattiq maishiy chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish strategiyasi chiqindilarni yig'ish, saralash va qayta ishlash infratuzilmasini rivojlantirishni nazarda tutadi [12]. Prezidentning 2025-yil 4-martdagi PF-41-son Farmoni bilan 2025-yilda maxsus iqtisodiy zonalarda 12 ming, sanoat zonalarida 17 ming doimiy ish o'ri yaratish maqsadi qo'yilgan [11]. Bu hujjatlar resurs samaradorligi va bandlik vazifalarini alohida-alohida belgilaydi, ularni korxona darajasida bog'lovchi mexanizm esa hali to'liq ishlab chiqilmagan.

Maqolaning maqsadi sanoat korxonalarida sirkulyar investitsiyalarni rivojlantirish orqali aholi bandligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini nazariy jihatdan asoslash va amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun sirkulyar iqtisodiyot va bandlik o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha nazariyalarni umumlashtirish, sirkulyar investitsiyalarning bandlik samarasini baholash uslubini taklif etish, O'zbekiston sanoati va mehnat bozori ko'rsatkichlarini tahlil qilish hamda mexanizm modelini ishlab chiqish vazifalari qo'yildi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Sirkulyar iqtisodiyot tushunchasi so'nggi o'n yillikda tez rivojlandi va uning ta'riflari xilma-xilligi bilan ajralib turadi. J. Kirxerr, D. Rayke va M. Xekkert 114 ta ta'rifni tahlil qilib, sirkulyar iqtisodiyot ko'pincha kamaytirish, qayta foydalanish, qayta ishlash va tiklash amallarining birikmasi sifatida tavsiflanishini, ijtimoiy jihat va kelajak avlodlar manfaati esa ta'riflarning kam qismida aks etishini aniqlagan [4]. M. Gaysdyorfer va hammualliflar sirkulyar iqtisodiyot va barqaror rivojlanish tushunchalarini solishtirib, sirkulyar yondashuv asosan iqtisodiy va ekologik natijalarga yo'naltirilganini, ijtimoiy natija esa unda bilvosita o'rin olishini ko'rsatgan [2]. A. Myurrey, K. Skin va K. Xeyns sirkulyar iqtisodiyot konsepsiyasida ijtimoiy o'lchov yetarli ishlanmaganini qayd etib, uni ijtimoiy farovonlikni ham qamrab oladigan tarzda ta'riflashni taklif etgan [9].

Sirkulyar iqtisodiyotni amalga oshirish darajalari bo'yicha P. Gizellini, K. Chalani va S. Ulyati mikro (korxona), mezo (sanoat parki, klaster) va makro (hudud, mamlakat) darajadagi tajribalarni umumlashtirib, o'tish jarayoni ishlab chiqarish va iste'mol modellarining o'zgarishi hamda institutsional qo'llab-quvvatlashni talab qilishini asoslagan [3]. M. Lider va A. Rashid ishlab chiqarish sanoati misolida sirkulyar iqtisodiyotni joriy etishda davlat siyosatiga asoslangan «yuqoridan pastga» va korxona tashabbusiga asoslangan «pastdan yuqoriga» yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatgan [7]. Bu xulosa tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni davlat va korxona darajasidagi vositalar birligi sifatida loyihalash uchun nazariy asos beradi.

Sirkulyar iqtisodiyotning mehnat bozoriga ta'siri bo'yicha F. Laubinger, E. Lanzi va J. Shato modellashtirish natijalarini umumlashtirib, sirkulyar iqtisodiyotga o'tishning bandlikka sof ta'siri kichik bo'lsa-da ijobiy ekanini, ayni paytda tarmoqlar o'rtasida ish o'rinlarining sezilarli qayta taqsimlanishi yuz berishini ko'rsatgan [6]. Ularning xulosasiga ko'ra, ish o'rinlari chiqindilarni boshqarish, ta'mirlash va xizmatlar sohasida ko'payib, birlamchi xom ashyo qazib chiqarish va qayta ishlashda qisqaradi. L. Lyorente-Gonsales va X. Vense Yevropa Ittifoqi ma'lumotlari asosida ta'mirlash va qayta foydalanish faoliyati chiqindilarni qayta ishlashga nisbatan sezilarli darajada ko'proq mehnat sig'imiga ega ekanini aniqlagan [8]. Mualliflar sirkulyar faoliyatdagi bandlikning katta qismi past ish haqli segmentlarda to'planganini ham qayd etib, mehnat sharoitlari va raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan siyosat zarurligini asoslagan.

M. Burger va hammualliflar sirkulyar iqtisodiyotdagi ish o'rinlarining ko'nikmalar bazasi bir xil emasligini, turli sirkulyar faoliyat turlari turlicha malaka

talab qilishini ko'rsatgan [1]. Bu natija kadrlar tayyorlash dasturlarini sirkulyar faoliyat turlariga qarab tabaqalashtirish zarurligini bildiradi. J. Kirxerr va hammualliflar Yevropa Ittifoqida sirkulyar iqtisodiyotga o'tish to'siqlarini o'rganib, eng kuchli to'siqlar madaniy omillar, ya'ni iste'molchilar qiziqishining pastligi va korxonalaridagi ehtiyotkor boshqaruv madaniyati, hamda bozor omillari, ya'ni birlamchi xom ashyo narxining pastligi va boshlang'ich investitsiyaning yuqoriligi ekanini aniqlagan [5]. Bozor to'siqlari mavjud bo'lgan sharoitda sirkulyar investitsiyalarni rag'batlantiruvchi iqtisodiy mexanizm hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Ko'rib chiqilgan tadqiqotlar sirkulyar faoliyatning mehnat sig'imi yuqoriligini va bandlikka ijobiy ta'sirini asoslaydi. Biroq ular asosan rivojlangan mamlakatlar ma'lumotlariga tayanadi va mehnat resurslari ortiqcha bo'lgan rivojlanayotgan iqtisodiyotda korxona darajasidagi sirkulyar investitsiyalarni bandlik maqsadlari bilan bog'lovchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar yetarli o'rganilmagan. Maqola aynan shu bo'shliqni to'ldirishga yo'naltirilgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda nazariy sintez, statistik tahlil, qiyosiy tahlil va konseptual modellashtirish usullari qo'llanildi. Axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining 2025-yil yanvar-dekabr oylari uchun sanoat ishlab chiqarishi [14] va asosiy kapitalga investitsiyalar [15] to'g'risidagi rasmiy ma'lumotlari, Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligining mehnat bozori ko'rsatkichlari [16], [17] hamda tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlar [11]–[13] tashkil etdi. Ulush va o'sish sur'atlari rasmiy manbalarda e'lon qilingan mutlaq qiymatlar asosida muallif tomonidan hisoblandi.

Sirkulyar investitsiyalarning bandlikka ta'sirini an'anaviy (chiziqli) investitsiyalar bilan solishtirish uchun nisbiy bandlik sig'imi koeffitsiyenti taklif etildi:

$$K_e = \frac{\frac{\Delta L_c}{I_c}}{\frac{\Delta L_l}{I_l}} \quad (1)$$

bu yerda K_e sirkulyar investitsiyalarning nisbiy bandlik sig'imi koeffitsiyenti; ΔL_c sirkulyar loyihalar (ta'mirlash, qayta ishlab chiqarish, chiqindilarni qayta ishlash) hisobiga yaratilgan ish o'rinlari soni; I_c sirkulyar loyihalarga kiritilgan investitsiyalar hajmi, mlrd so'm; ΔL_l va I_l an'anaviy ishlab chiqarish loyihalari bo'yicha mos ko'rsatkichlar.

(1) koeffitsiyent bir xil hajmdagi investitsiya sirkulyar va an'anaviy loyihalarda qancha ish o'rni yaratishini solishtiradi. Uning qiymati 1 dan katta bo'lsa, sirkulyar investitsiya har bir so'm hisobiga ko'proq ish o'rni yaratadi. Koeffitsiyent L. Lyorente-Gonsales va X. Vense aniqlagan faoliyat turlari o'rtasidagi mehnat sig'imi farqiga [8] tayanadi va uni sirkulyar faoliyat turlari, masalan, ta'mirlash va chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha alohida hisoblash maqsadga muvofiq. Koeffitsiyent davlat qo'llab-quvvatlash dasturlarida loyihalarni saralash mezoni sifatida qo'llanishi mumkin.

Sirkulyar investitsiyalar birlamchi xom ashyo ishlab chiqarishdagi ayrim ish o'rinlarini qisqartirishi mumkinligini hisobga olish uchun sof bandlik samarasi formulasi qo'llanildi:

$$\Delta L_{net} = \sum_{k=1}^4 I_k \cdot e_k - L_s \quad (2)$$

bu yerda ΔL_{net} sirkulyar investitsiyalarning sof bandlik samarasi, ish o'ri; I_k k-sirkulyar faoliyat turiga kiritilgan investitsiya, mlrd so'm; e_k k-faoliyat turida 1 mlrd so'm investitsiyaga to'g'ri keladigan ish o'rinlari soni; L_s ikkilamchi xom ashyo birlamchi xom ashyoni almashtirishi natijasida qisqaradigan ish o'rinlari soni; k faoliyat turlari: ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish, qayta foydalanish, qayta ishlab chiqarish, chiqindilarni qayta ishlash.

(2) formula F. Laubinger, E. Lanzi va J. Shato ko'rsatgan qayta taqsimlanish samarasini [6] hisob-kitobga kiritadi. Formula yalpi yaratilgan ish o'rinlarini emas, iqtisodiyot bo'yicha sof qo'shimchani ko'rsatadi. Natijada sirkulyar loyihalar bandlik bo'yicha ortiqcha baholanmaydi. O'zbekiston sharoitida L_s qiymati kichik bo'lishi kutiladi, chunki ikkilamchi xom ashyo asosan import qilinadigan yoki hozir chiqindiga chiqarilayotgan resurslarni almashtiradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Sirkulyar investitsiyalarning bandlik salohiyati avvalo sanoatning tarmoq tuzilmasi va ikkilamchi resurslar hajmi bilan belgilanadi. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda 1 101,1 trln so'mlik sanoat mahsuloti ishlab chiqarilgan, fizik hajm indeksi 106,8 foizni tashkil etgan, 2026-yil 1-yanvar holatiga respublikada 59,8 ming sanoat korxonasi faoliyat yuritgan [14]. To'qimachilik mahsulotlari, kiyim, teri va unga tegishli mahsulotlar ishlab chiqaradigan sanoat mahsulotining 15,8 foizini tashkil etgan [14]. 2025-yilda ishlab chiqarish sanoatiga 160,5 trln so'm yoki asosiy kapitalga jami investitsiyalarning 27,2 foizi yo'naltirilgan [15]. Sirkulyar iqtisodiyotga oid asosiy ko'rsatkichlar 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Sirkulyar iqtisodiyot va bandlikka oid asosiy ko'rsatkichlar¹

№	Ko'rsatkich	2024-yil	2025-yil	O'zgarish, foizda
1.	To'qimachilik chiqindilari ishlab chiqarish, tonna	22 633,7	25 845,2	14,2
2.	Oqova suvlarni yo'qotish, tashish va ishlov berish xizmatlari, mlrd so'm	643,4	746,3	16,0
3.	Suv ta'minoti, kanalizatsiya va chiqindilar bilan ishlash faoliyatining asosiy kapitalga investitsiyalardagi ulushi, foizda	1,4	2,3	0,9
4.	Ishsizlik darajasi, foizda	5,5	4,8	-0,7
5.	Kambag'allik darajasi, foizda	8,9	5,8	-3,1

1-jadval sirkulyar iqtisodiyot uchun resurs bazasi kengayib borayotganini ko'rsatadi. To'qimachilik chiqindilari ishlab chiqarish bir yilda 14,2 foizga o'sib, 25 845,2 tonnaga yetdi. Bu hajm tola chiqindilarini qayta yigirish, noto'qima materiallar

¹ Manba: Milliy statistika qo'mitasi [14], [15], Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari [17] asosida; o'zgarish sur'atlari muallif tomonidan hisoblangan.

va issiqlik izolyatsiyasi mahsulotlari ishlab chiqarish uchun tayyor xom ashyo hisoblanadi. Oqova suv xizmatlari hajmining 16,0 foizga oshishi va chiqindilar bilan ishlash faoliyatining investitsiyalardagi ulushi 1,4 foizdan 2,3 foizga ko'tarilishi sirkulyar infratuzilmaga e'tibor kuchayganini bildiradi. Ishsizlik va kambag'allik darajasining pasayishi ijobiy tendensiya bo'lib, uni mustahkamlash uchun mehnat sig'imi yuqori yangi faoliyat turlari zarur. Mehnat bozorining tarkibi 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval
Mehnat bozorining asosiy ko'rsatkichlari, 2025-yil III chorak¹

№	Ko'rsatkich	Qiymati
1.	Mehnat resurslari	20,35 mln kishi
2.	Iqtisodiy faol aholi	15,57 mln kishi
3.	Iqtisodiyotda bandlar	14,81 mln kishi
4.	shundan: rasmiy sektorda	8,58 mln kishi
5.	shundan: norasmiy sektorda	4,38 mln kishi
6.	Xorijda mehnat qilayotgan fuqarolar	1,86 mln kishi
7.	2025-yilda yaratilgan ish o'rinlari, jami	4,45 mln
8.	shundan: investitsiya loyihalari hisobiga	256,2 ming (5,8 %)

2-jadval mehnat bozorida katta zaxira mavjudligini ko'rsatadi. Norasmiy sektorda band bo'lgan 4,38 mln kishi va xorijda ishlayotgan 1,86 mln fuqaro birgalikda bandlar sonining 42 foiziga teng mehnat salohiyatini tashkil etadi. Investitsiya loyihalari hisobiga yaratilgan ish o'rinlari jami yaratilgan ish o'rinlarining atigi 5,8 foizini tashkil etgani e'tiborga molik. Bu sanoatdagi yirik investitsiyalar asosan kapital sig'imi yuqori, ish o'rni yaratish salohiyati esa cheklangan loyihalarga yo'naltirilayotganini bildiradi. Sirkulyar investitsiyalar bu nisbatni o'zgartirishi mumkin: ta'mirlash, saralash va qayta ishlash faoliyati mehnat sig'imi yuqori, aholi yashaydigan joyga yaqin joylashadi va ishga kirish uchun uzoq muddatli ta'lim talab qilmaydi [8].

Tahlil natijalari asosida sirkulyar investitsiyalarni bandlik maqsadlari bilan bog'lovchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning tarkibi aniqlandi. Mexanizm M. Lider va A. Rashid taklif etgan davlat va korxona darajasidagi yondashuvlar uyg'unligiga [7] hamda J. Kirxerr va hammualliflar aniqlagan bozor va madaniy to'siqlarni [5] bartaraf etish talabiga tayanadi (3-jadval).

3-jadval
Sirkulyar investitsiyalar orqali bandlikni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi²

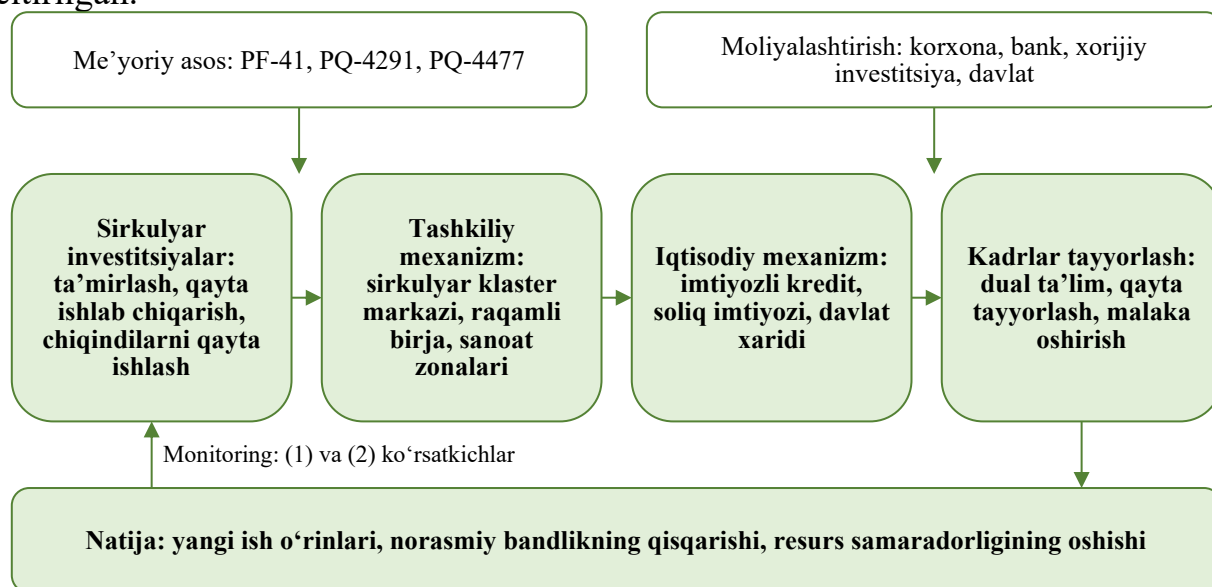
Mexanizm turi	Vositalar	Bandlikka ta'siri
Tashkiliy	Sanoat zonalarida sirkulyar klaster markazi; ikkilamchi xom ashyo bo'yicha hududiy raqamli birja	Kichik va o'rta korxonalarning qayta ishlash va servis bo'g'inlariga kirishi

¹ Manba: Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari [16] asosida; ulushlar muallif tomonidan hisoblangan.

² Manba: [5], [6], [7], [8] tadqiqotlari va 1-2-jadvallar natijalari asosida muallif ishlanmasi.

Mexanizm turi	Vositalar	Bandlikka ta'siri
Iqtisodiy	Bandlik ko'rsatkichiga bog'langan imtiyozli kredit; ikkilamchi xom ashyodan foydalanishga soliq imtiyozi; davlat xaridlarida qayta ishlangan mahsulotga ustuvorlik	Sirkulyar loyihalarning boshlang'ich xarajat to'sig'ini kamaytirish orqali yangi ish o'rinlari
Kadrlar tayyorlash	OTM va kasb-hunar markazlarida dual ta'lim; qisqa muddatli qayta tayyorlash kurslari	Norasmiy sektor va xorijdan qaytgan fuqarolarni rasmiy bandlikka jalb etish
Monitoring	(1) va (2) ko'rsatkichlar; yillik ochiq hisobot	Ish o'rinlari sifati va soni ustidan nazorat

3-jadvaldagi mexanizm to'rt guruh vositadan iborat. Tashkiliy vositalar sirkulyar faoliyat uchun makon va axborot muhitini yaratadi: sanoat zonalaridagi klaster markazi chiqindi hosil qiluvchi va uni qayta ishlovchi korxonalarni bog'laydi, raqamli birja esa ikkilamchi xom ashyo bo'yicha talab va taklifni uchrashtiradi. Iqtisodiy vositalar birlamchi xom ashyo narxining pastligi va boshlang'ich investitsiya yuqoriligidan iborat bozor to'siqlarini [5] yumshatadi. Imtiyozli kreditni yaratilgan ish o'rinlari soniga bog'lash qo'llab-quvvatlashni bevosita bandlik natijasiga yo'naltiradi. Kadrlar tayyorlash vositalari sirkulyar ish o'rinlarining ko'nikmalar bazasi turlicha ekanini [1] hisobga oladi. Monitoring vositalari esa (1) va (2) ko'rsatkichlar orqali mexanizm samaradorligini o'lchaydi. Mexanizm elementlarining o'zaro bog'liqligi 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. Sirkulyar investitsiyalar orqali bandlikni oshirish mexanizmi modeli¹

Izoh: strelkalar ta'sir yo'nalishini, chap tomondagi yuqoriga qaragan strelka monitoring natijalarining investitsion qarorlarga qayta ta'sirini bildiradi.

1-rasmdagi model sirkulyar investitsiyalar orqali bandlikni oshirish jarayonini to'rt bo'g'inli zanjir sifatida tavsiflaydi. Birinchi bo'g'inda korxona ta'mirlash, qayta

¹ Manba: [6], [7], [8] yondashuvlari va 1-3-jadvallar natijalari asosida muallif ishlanmasi.

ishlab chiqarish va chiqindilarni qayta ishlash loyihalariga mablag' yo'naltiradi. Ikkinchi bo'g'indagi tashkiliy mexanizm loyihalarni sanoat zonalariga joylashtiradi va ishtirokchilar o'rtasida ikkilamchi resurs oqimlarini tashkil etadi. Uchinchi bo'g'indagi iqtisodiy mexanizm loyihalarining moliyaviy jozibadorligini oshiradi. To'rtinchi bo'g'in yangi ish o'rinlarini zarur malakadagi kadrlar bilan ta'minlaydi. Me'yoriy asos va moliyalashtirish manbalari modelning tashqi muhitini tashkil etadi.

Model natijasi yangi ish o'rinlari, norasmiy bandlikning qisqarishi va resurs samaradorligining oshishida namoyon bo'ladi. Natijalar (1) va (2) ko'rsatkichlar asosida baholanib, qayta aloqa orqali keyingi investitsion qarorlarga ta'sir qiladi. Model to'qimachilik va yengil sanoat korxonalari uchun to'liq mos keladi. Bu tarmoqlarda tola chiqindilari hajmi katta, ishlab chiqarish mehnat sig'imi yuqori va korxonalar hududlarda keng tarqalgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijasida sirkulyar investitsiyalar resurs samaradorligi va aholi bandligini bir vaqtda oshirish vositasi ekanligi nazariy jihatdan asoslandi. Ta'mirlash, qayta foydalanish va qayta ishlash faoliyatining mehnat sig'imi yuqoriligi sirkulyar loyihalarga kiritilgan har bir so'm investitsiya an'anaviy loyihalarga nisbatan ko'proq ish o'rni yaratish imkonini beradi. O'zbekistonda to'qimachilik chiqindilari hajmining 14,2 foizga o'sishi sirkulyar ishlab chiqarish uchun resurs bazasi kengayayotganini, norasmiy sektor va xorijdagi mehnat salohiyati esa yangi ish o'rinlariga talab yuqoriligini ko'rsatdi. Investitsiya loyihalari hisobiga yaratilgan ish o'rinlari ulushining 5,8 foizni tashkil etishi investitsiyalarning bandlik samarasini oshirish zaxirasi katta ekanini tasdiqladi.

Olingan natijalar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi.

1. Sirkulyar investitsiya loyihalarini imtiyozli moliyalashtirish dasturlarida nisbiy bandlik sig'imi koeffitsiyenti va sof bandlik samarasi ko'rsatkichlarini loyihalarni saralash mezoniga kiritish maqsadga muvofiq.

2. Kichik sanoat zonalar va maxsus iqtisodiy zonalarida ta'mirlash, saralash va qayta ishlash korxonalari uchun alohida maydonlar ajratib, PF-41-son Farmonda belgilangan ish o'rinlari maqsadlarini bajarishda sirkulyar loyihalar ulushini oshirish lozim.

3. To'qimachilik klasterlarida tola chiqindilarini qayta yigirish, noto'qima materiallar va issiqlik izolyatsiyasi mahsulotlari ishlab chiqarish loyihalarini ustuvor qo'llab-quvvatlash zarur.

4. Ikkilamchi xom ashyo bo'yicha talab va taklifni bog'lovchi hududiy raqamli birjani tashkil etish chiqindi hosil qiluvchi va uni qayta ishlovchi korxonalar o'rtasidagi hamkorlikni kengaytiradi.

5. Oliy ta'lim muassasalari va kasb-hunar markazlarida sirkulyar kasblar bo'yicha dual ta'lim va qisqa muddatli qayta tayyorlash dasturlarini joriy etib, ularga norasmiy sektorda band bo'lgan va xorijdan qaytgan fuqarolarni jalb etish lozim.

Taklif etilgan model va ko'rsatkichlar sanoat siyosatining resurs samaradorligi va bandlik maqsadlarini korxona darajasida uyg'unlashtirish uchun uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi. Model hududiy hokimliklar, sanoat zonalar boshqaruv kompaniyalari

va investorlar tomonidan sirkulyar loyihalarni tanlash va ularning bandlik natijalarini baholashda qo'llanilishi mumkin. Keyingi tadqiqotlarda muayyan to'qimachilik klasterlari misolida nisbiy bandlik sig'imi koeffitsiyenti va sof bandlik samarasini empirik hisoblash rejalashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Burger, M., Stavropoulos, S., Ramkumar, S., Dufourmont, J., & van Oort, F. (2019). The heterogeneous skill-base of circular economy employment. *Research Policy*, 48(1), 248–261. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.08.015>
2. Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757–768. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048>
3. Ghisellini, P., Cialani, C., & Ulgiati, S. (2016). A review on circular economy: The expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner Production*, 114, 11–32. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.09.007>
4. Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, 127, 221–232. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>
5. Kirchherr, J., Piscicelli, L., Bour, R., Kostense-Smit, E., Muller, J., Huibrechtse-Truijens, A., & Hekkert, M. (2018). Barriers to the circular economy: Evidence from the European Union (EU). *Ecological Economics*, 150, 264–272. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2018.04.028>
6. Laubinger, F., Lanzi, E., & Chateau, J. (2020). Labour market consequences of a transition to a circular economy: A review paper (OECD Environment Working Papers No. 162). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/e57a300a-en>
7. Lieder, M., & Rashid, A. (2016). Towards circular economy implementation: A comprehensive review in context of manufacturing industry. *Journal of Cleaner Production*, 115, 36–51. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.042>
8. Llorente-González, L. J., & Vence, X. (2020). How labour-intensive is the circular economy? A policy-orientated structural analysis of the repair, reuse and recycling activities in the European Union. *Resources, Conservation and Recycling*, 162, 105033. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105033>
9. Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The circular economy: An interdisciplinary exploration of the concept and application in a global context. *Journal of Business Ethics*, 140(3), 369–380. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2693-2>
10. Stahel, W. R. (2016). The circular economy. *Nature*, 531(7595), 435–438. <https://doi.org/10.1038/531435a>
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 4-mart PF-41-son "Maxsus iqtisodiy va sanoat zonalari faoliyatining samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/-7420262>
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 17-aprel PQ-4291-son "2019–2028-yillar davrida O'zbekiston Respublikasida qattiq maishiy chiqindilar

bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori.
<https://lex.uz/docs/-4291729>

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabr PQ-4477-son "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/4539506>

14. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2026). O'zbekiston Respublikasida sanoat ishlab chiqarishi (2025-yil yanvar-dekabr oylari uchun). Press-reliz. https://stat.uz/img/news/press-reliz-sanoat-21_01_2025-j_-lotin_p43175.pdf

15. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2026). O'zbekiston Respublikasida asosiy kapitalga investitsiyalar (2025-yil yanvar-dekabr oylari uchun). Press-reliz. https://stat.uz/img/press-relizlar/invest-uzb_p62788.pdf

16. Anhor.uz. (2025, 12-noyabr). O'zbekistonda ishsizlik darajasi pasaydi [Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari]. <https://anhor.uz/uzl/news/o-zbekistonda-ishsizlik-darajasi-pasaydi/>

17. Anhor.uz. (2026, 23-yanvar). 2025-yil O'zbekistonda 366 ming oila kambag'allikdan chiqdi. <https://anhor.uz/uzl/news/366-ming-oila/>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Turobova Hulkar Rustamovna
Oripov Mahmud Ashurovich
Xidirova Gavxar Rustamovna
Qudratov Aziz Dehqonboyevich
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-YIL, 24-25-SENTABR, MAXSUS-SON, I-II-SEKSIYALAR

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +99890 5125464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi** rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**